

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ, СПОРТИВНОЇ МЕДИЦИНИ ТА АДАПТИВНОГО ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

НОРМАТИВНО-ПРАВОВА ОСНОВА РЕАБІЛІТАЦІЇ ІНВАЛІДІВ В УКРАЇНІ ТА У СВІТОВОМУ ПРОСТОРИ

Майкова Тетяна, Самошкіна Анастасія

Дніпропетровський державний інститут фізичної культури і спорту

Аннотация

В статье представлена характеристика современного состояния нормативно-правовой базы реабилитации в Украине и мировом пространстве. Анализируются основные принципы политики в решении проблем инвалидности, права пациентов при получении квалифицированной помощи и права врачей, которые эту помощь предоставляют. Указываются теоретические и методологические трудности в данной сфере исследования, нерешенные вопросы и возможные пути их решения.

Ключевые слова: реабилитология, реабилитация, концепция, нормативно-правовая основа.

Annotation

The article presents an analysis of the current state of the legal framework of rehabilitation in Ukraine and world space. Analyzes the basic principles and problems of the policy in disability, patients' rights when receiving skilled care and the rights of doctors who provide this assistance. Indicate the theoretical and methodological challenges in this field of research, unresolved issues and possible solutions.

Key words: rehabilitation, Rehabilitation, concept, legal and regulatory framework.

Постановка проблеми. Аналіз останніх досліджень і публікацій. Реабілітаційна допомога є комплексною системою, в якій знайшли своє віддзеркалення права громадян, що передбачені законодавством. Це стосується як прав пацієнтів при отриманні кваліфікованої медичної допомоги, так і прав лікарів, що надають таку допомогу.

В Україні з 1991 року почались радикальні перетворення в усіх сферах державного і суспільного життя, в тому числі, у сферах освіти та науки, охорони здоров'я.

В умовах формування правової соціальної держави реалізація політики держави, що спрямована на охорону здоров'я населення і реформування системи охорони здоров'я, можлива лише шляхом прийняття належної нормативно-правової бази.

Мега роботи: охарактеризувати нормативно-правову основу реабілітації в Україні та у світовому просторі.

Результати дослідження. Головним джерелом нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини у сфері охорони здоров'я, в тому числі, надання реабілітаційної допомоги є Конституція України. Конституційні норми створюють правову основу статусу особи у сфері охорони здоров'я, яка включає не лише закріплення відповідного

права, але і засобів його забезпечення, що має держава у своєму розпорядженні, і закладені у політичній та економічній системах [5, 6, 8].

Серед законів особливе місце займає Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року, що вперше на такому рівні закріплює низку важливих прав людини у сфері охорони здоров'я, зокрема, право на охорону здоров'я (ст. 283) та медичну допомогу (ст. 284) [9].

Право на охорону здоров'я відображають також нормативно-правові акти інших галузей. Зокрема, Кодекс законів про працю України регламентує робочий час і час відпочинку (ст. 50-84 КЗпП), норми про охорону праці, у тому числі передбачається створення безпечних і нешкідливих умов праці, видача молока і лікувально-профілактичного харчування, обов'язкові медичні огляди працівників певних категорій, переведення на легшу роботу за станом здоров'я тощо. Ці норми спрямовані на охорону здоров'я осіб, що працюють.

До законів, що покликані регулювати оздоровчо-профілактичну діяльність, належать Закон України "Про фізичну культуру і спорт" від 17 листопада 2009 року з поточною редакцією від 1 січня 2015 року, Указ Президента України Про Національну доктрину розвитку фізичної культури і спорту редакції від 20 листопада

2005 року, Закон України «Про курорти» від 5 жовтня 2000 року, Закон України «Про боротьбу із захворюванням на туберкульоз» від 5 липня 2001 року [6].

Зміни в стані здоров'я людини нерідко визначають часткову або повну неможливість повноцінно працювати. Тому особливе значення з позицій правового регулювання медичної діяльності набуває експертиза тимчасової непрацездатності.

Згідно з Основами законодавства України про охорону здоров'я та «Положенням про медико-соціальну експертизу» затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 3 грудня 2009 р. № 1317, ця експертиза визначає: ступінь обмеження життєдіяльності людини, причину, час настання та групу інвалідності, характер роботи і професії, які доступні інвалідам за станом здоров'я.

Питання експертизи, що частково стосується її реабілітації, врегульоване у Законі України «Про судову експертизу» від 25 лютого 1994 року з поточною редакцією від 01 квітня 2015 року.

Згідно ст. 69. Основ законодавства України про охорону здоров'я, експертиза тимчасової непрацездатності громадян здійснюється у закладах охорони здоров'я лікарем або комісією лікарів.

У розділі IX «Медична експертиза» Основ законодавства України про охорону здоров'я визначено види медичної експертизи і коротко розкрито їх зміст у статтях, з посиланням на те, що порядок організації і проведення експертиз визначається на рівні підзаконних актів [10].

Відповідно до «Положення про медико-соціальну експертизу», медико-соціальній експертизі (МСЕ) підлягають особи, які частково чи повністю втратили здоров'я внаслідок захворювання, травм та уроджених дефектів, що обмежують їх життєдіяльність, а

також особи, які за чинним законодавством мають право на соціальну допомогу.

Основним суб'єктом, що знаходиться під захистом держави після проведення МСЕ і надання відповідного висновку, є інвалід. Права інвалідів регламентуються Законом України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» від 21 березня 1991 року з поточною редакцією від 01 січня 2015 року.

У ст. 2 цього Закону визначається, що інвалід – це особа зі стійким розладом функцій організму, зумовленим захворюванням, наслідком травм або з уродженими дефектами, що призводить до обмеження життєдіяльності, до необхідності в соціальній допомозі і захисті.

Підстави та критерії встановлення груп інвалідності регламентовані Інструкцією «Про встановлення груп інвалідності», затвердженою Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 7 квітня 2004р. № 183.

Слід зазначити, що вказана експертиза сприяє проведенню ефективних заходів щодо профілактики інвалідності, реабілітації інвалідів, пристосування їх до суспільного життя. Це відображено у Постанові Кабінету Міністрів України N 757 від 23 травня 2007р., якою затверджено «Положення про індивідуальну програму реабілітації та адаптації інваліда».

Саме цим Положенням регламентована обов'язковозробка медико-соціальними експертними комісіями індивідуальної програми реабілітації інваліда, що створюється з урахуванням місцевих можливостей, соціально-економічних, географічних і національних особливостей з визначенням видів, форми й обсягу реабілітаційних заходів, оптимальні строки їх здійснення та конкретних виконавців. Ця програма обов'язкова для виконання власниками підприємств, об'єднань, установ, організацій або

уповноваженими ними органами, незалежно від форм власності і видів їх діяльності.

У Законі України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» у ст. 38 передбачено, що послуги з соціально-побутового і медичного обслуговування, технічні та інші засоби (протезно-ортопедичні вироби, ортопедичне взуття, засоби пересування, у тому числі крісла-коляски з електроприводом, автомобілі, індивідуальні пристрої, протези очей, зубів, щелеп, окуляри, слухові і голосовувальні апарати, сурдотехнічні засоби, мобільні телефони та факси для письмового спілкування, ендопротези тощо) надаються інвалідам та дітям-інвалідам безплатно або на пільгових умовах за наявності відповідного медичного висновку [2, 3, 4, 8].

Формування політики щодо інвалідів у світовому суспільстві має свою історію. Тривалий час права інвалідів є об'єктом пильної уваги ООН та інших міжнародних організацій (МОП, ЮНЕСКО, ЮНІС та ін.) Основне направлення, яке простежується у розвитку політики, інвалідності – це перехід від соціальної захищеності до громадянської рівності інвалідів [11].

У Рекомендаціях до реабілітаційних програм Парламентської асамблеї Ради Європи від 5 травня 2002 наголошується, що інвалідність – це обмеження в можливостях, обумовлені фізичними, психологічними, сенсорними, соціальними, культурними, законодавчими та іншими бар'єрами, які не дозволяють людині, що має інвалідність, бути інтегрованим у суспільство і брати участь у житті родини або суспільства на таких же підставах, як і інші члени суспільства. У цьому визначенні інвалідність має не стільки медичне, скільки соціальне поняття і розглядається як одна з форм соціальної нерівності.

Усі міжнародні документи умовно можна розділити на дві великі групи: які стосуються прав

людини взагалі, а саме осіб з обмеженими можливостями здоров'я, і окремо, які стосуються прав інвалідів. Будь-який з цих документів не містить положень, що обмежують інвалідів з фізичними або розумовими вадами в яких би то не було правах, призначених для людей інших соціальних категорій.

До основоположних документів світового співтовариства у відношенні прав інвалідів відносяться Загальна декларація прав людини, прийнята у 1948 р. та Декларація соціального прогресу та розвитку, що проголошена Генеральною Асамблеєю ООН в 1969 р. Загальна декларація прав людини наголошує, що «всі люди народжуються вільними і рівними у правах і гідності», «всякий може користуватись усіма правами і свободами без відмінностей будь-якого виду», «кожен має право на життя без умов та обмежень», «всі рівні перед законом і мають право на захист проти будь-якої дискримінації», «кожен має право на нормальне життя в разі безробіття, хвороби, інвалідності» [6, 11].

Декларація соціального прогресу та розвитку також містить положення, спрямовані на захист інвалідів, попередження якої б то не було дискримінації. Серед актів Ради Європи необхідно назвати Європейську конвенцію про соціальне забезпечення та Європейську конвенцію про соціальну та медичну допомогу. Вони містять положення про право кожної людини на медичну допомогу, соціальний захист, професійну підготовку, працю, житло, добробут. Розповсюджуючись на всіх людей, ці права належать рівною мірою і до інвалідів [12].

Визнання міжнародною спільнотою за інвалідами рівних прав, проте, не дозволяє заперечувати, що об'єктивно інваліди являють собою соціальну групу з певними особливостями, які полягають в наявності обмежень життєдіяльності. Саме цьому присвячена

група міжнародних документів, які націлюють держави на діяльність щодо задоволення особливих потреб інвалідів та створення реальних умов для їх медико-соціальної реабілітації.

Місце програмного документа в цій групі займає Декларація про права інвалідів, прийнята в 1975 р. У даному міжнародному документі підкреслюється, що інваліди повинні бути захищені від якої б то не було експлуатації, вони мають право на повагу їх людської гідності, на заходи, присвячені отриманню більшої самостійності.

Інваліди мають право на соціально-медичну допомогу та реабілітацію, що дозволяють їм повністю інтегруватися в суспільство. Для цього декларація вперше за всю історію людства рекомендує державам забезпечити інвалідам найважливіші права на:

- медичну, психологічну та соціальну реабілітацію, протезно-ортопедичну допомогу;
- різні види соціального обслуговування;
- професійну підготовку та працевлаштування;
- економічне та соціальне забезпечення;
- право на те, щоб особливі потреби інвалідів враховувалися на всіх стадіях економічного та соціального планування;
- на кваліфіковану юридичну допомогу;
- право інвалідів, їх сімей та громад на вільний доступ до інформації, що міститься у цій декларації [1, 6, 11].

У 1994 р. була розроблена довгострокова Стратегія здійснення Всесвітньої програми дій щодо інвалідів до 2000 року і далі, яка передбачає механізм реалізації цілей, відображених у резолюції «Суспільство для всіх до 2010 року». У програмі обговорені питання викорінення злиднів інвалідів, розширення їх корисної зайнятості та скорочення безробіття, соціальної інтеграції інвалідів.

Європейський союз в грудні 2000 р. проголосив Хартію основних прав, яка забороняє дискримінацію на будь-яких підставах, включаючи інвалідність. У ній йдеться про те, що «Європейський союз визнає і поважає права інвалідів користуватися плодами заходів, призначених для забезпечення їх самостійності, соціальної та професійної інтеграції та участі у житті суспільства».

У Європі в травні 2001 р. Європейська комісія прийняла пропозицію 2003 рік проголосити роком інвалідів з метою підвищення інформованості суспільства про права інвалідів на захист від дискримінації та повне і рівне користування цими правами.

Основні принципи політики у вирішенні проблеми інвалідності, розроблені міжнародною спільнотою, зводяться до наступних положень:

1. Уряд відповідальний за впровадження системи, яка працює на усунення умов, що ведуть до інвалідності, та вирішення питань, пов'язаних з наслідками інвалідності;
2. Держава повинна забезпечувати інвалідам можливість досягти однакового, порівняно з співгромадянами, рівня життя, в тому числі, і в сфері доходів, освіти, зайнятості, охорони здоров'я, участі в суспільному житті.

3. За інвалідами повинні бути визнані права і обов'язки громадян даного суспільства.

В даний час ООН розроблені стандарти, які дозволяють оцінювати політику кожної країни відносно інвалідів. Основними формалізованими критеріями такої оцінки виступають :

- наявність офіційно прийнятої політики щодо інвалідів;
- наявність спеціального антидискримінаційного законодавства щодо інвалідів;
- координація національної політики по відношенню до інвалідів;

- наявність судових і адміністративних механізмів реалізації прав інвалідів;

- наявність неурядових організацій інвалідів;

- доступ інвалідів до реалізації громадянських прав, у тому числі права на працю, освіту, створення сім'ї, недоторканність приватного життя, власності, а також політичних прав;

- наявність системи пільг і компенсацій для інвалідів;

- доступність для інвалідів фізичного та інформаційного середовища [7,11].

Висновок

Аналіз зарубіжного і вітчизняного досвіду сучасної системи правовідносин у сфері реабілітації свідчить, що усі напрямки роботи з особами, які потребують реабілітації, здійснюються на основі або з урахуванням нормативно-правової бази світового співтовариства (декларації, пакти, конвенції, тощо).

Відповідно до євроінтеграційних намірів в Україні також приділяється певна увага юридичному механізму забезпечення прав інвалідів на реабілітацію. Обґрунтовані рекомендації та пропозиції щодо вдосконалення діючого законодавства про реабілітацію інвалідів та практики його застосування. Принциповою відмінністю нормативно-правової бази, яка регламентує соціальний захист інвалідів в Україні, є зміна вектору з розгляду інвалідів як пасивних споживачів матеріальних

благ та їх ізоляції на реабілітацію та інтеграцію в суспільство.

Література:

1. Аухадеев Э. И. Международная классификация функционирования, ограниченный жизнедеятельности и здоровья, рекомендованная ВОЗ, – новый этап в развитии реабилитологии [Текст] / Э. И. Аухадеев// Казанский медицинский журнал. – 2007. – Т. 88. – № 1. – С. 5-9.
2. Аухадеев Э. И. Методологическое развитие практики реабилитации больных и инвалидов. [Текст] / Э. И. Аухадеев// Казанский медицинский журнал. – 2006. – Т. 87. – № 1. – С. 61-64.
3. Буренина И. А. Методологические основы современной реабилитации (клиническая лекция)[Текст] / И. А. Буренина// Вестник современной клинической медицины.– 2008. – Т. 1. – № 1. – С. 88-92.
4. Державна типова програма реабілітації інвалідів, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 8 грудня 2006 р. №1686 [Електронний ресурс]/ Режим доступу: http://www2.moz.gov.ua/ua/portal/publicexam_20140130_1.html
5. Концепція Державної цільової програми “Медична реабілітація” на 2011-2015 роки [Електронний ресурс]/ Режим доступу: www.moz.gov.ua/ua/portal/Pro_20100404_0.html.
6. Майкова Т. В. Основи реабілітології: основні положення та тенденції розвитку :навчально-методичний посібник [Текст] /Т. В. Майкова, А. В. Самошкіна – Дніпропетровськ, 2014 – 95 с.
7. Медведев А. С. Основы медицинской реабилитологии [Текст] /А. С. Медведев. – Минск : Беларус. навука, 2010. – 435 с.
8. Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні: Закон України від 21 березня 1991 року (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – №21. – Ст. 252.
9. Стеценко С. Г. Медичне право України: Підручник/ За заг. ред. д.ю.н., проф. С. Г. Стеценка. – К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. – 507 с.
10. Цивільний Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV //Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – №№ 40-44. – ст.356
11. Юнусов Ф. А. Организация медико-социальной реабилитации за рубежом [Текст] / Ф. А. Юнусов, В. Гайгер, Э. Микус. – М.: Общероссийский общественный фонд «Социальное развитие России», 2004. – 310 с.
12. International Classification of Functioning, Disability and Health, (ICIDH). – World Health Organization – Geneva, 2001 [Electronic journal] / Режим доступу: <http://www.who.int/classifications/icf/en/>.

